

Pavao Skalić i njegov studij na Bečkome sveučilištu

Jembrih, Alojz

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 2011, 37., 95 - 132**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:502714>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

PAVAO SKALIĆ I NJEGOV STUDIJ NA BEČKOME SVEUČILIŠTU

ALOJZ JEMBRIH

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

UDK 929 Skalić, P.

I Skalić, P.

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 25. 5. 2010.

Prihvaćen: 25. 10. 2010.

Sažetak

U radu je riječ o studiju Pavla Skalića na Bečkome sveučilištu gdje je postigao bakalaureat i magisterij iz *septem artes liberales*. No, uvodno, autor podsjeća na nekoliko profesora iz sjeverozapadne Hrvatske koji su predavali na istome Sveučilištu. Na temelju sveučilišnih *matrikula* i drugih akata rektorskoga konzistorija, autor predočuje popis literature koja je bila određena za ispit iz spomenutih akademskih stupnjeva. Iz toga proizlazi činjenica da je Pavao Skalić solidne temelje za svoja buduća različita filozofska i teološka promišljanja, pa i za konačni oblik svoje *Enciklopedije* (1559), doista dobio na Bečkome sveučilištu.

Cljučne riječi: Bečko sveučilište, *septem artes liberales*, Pavao Skalić, filozofija

UVOD

Kratak osvrt na osnutak Bečkoga sveučilišta

Bečko je sveučilište utemeljio habsburški vojvoda Rudolf IV. (1339 – 1365) poveljom datiranom 12. ožujka 1365. kao Wiener Generalstudium (*studium generale*) s pravom dodjele tadašnjih akademskih stupnjeva u svim dozvoljenim znanostima po uzoru na Pariško sveučilište [Franzen, 1970: 170–173; Šanjek, 1975: 3–17; Mühlberger, 1990: 13]. Potvrda spomenute povelje uslijedila je od pape Urbana V. [Mühlberger, 1990: 18] (papa od 1362. do 1370; inače civilno mu je ime Guillaume de Grimoard, rođen 1309. u Languedocu) s nadnevkom od 18. lipnja 1365. No papa tada nije

odobrio studij teologije pa je bečki *studium generale* time bio nepotpun. O neuključivanju studija *teologije* u spomenuti studij postoje tri moguća razloga. Jedni misle da je češki kralj Karlo IV. u tome vidio konkurenciju Sveučilištu u Pragu koje je on utemeljio 1348. pa je kod pape intervenirao. Jedan od razloga bio je ekonomske naravi i nedostatak prostora. Kao treći razlog mogao bi biti u tome što je papa želio teološki studij imati u Parizu. (Činjenicom takva ograničenja bila su pogođena i još neka srednjovjekovna sveučilišta: Padova, Pavia, Krakov, Pečuh). No tek je papa Urban VI. [Wappler, 1884: 1–85; Mühlberger, 1990: 22] (papa od 1378. do 1389) vojvodi Albrechtu III., bratu Rudolfa IV. ipak 21. veljače 1384. dopustio teološki studij na Bečkom sveučilištu, koje je bilo sastavljeno od četiri fakulteta: *teološki, pravni, medicinski i artistički* (fakultet sedam slobodnih umijeća – *septem artes liberales*, kasnije filozofski fakultet; v. Uiblein, 1995). Godine 1366. studenti su bili svrstani u četiri akademske narodnosti: austrijsku, rajnsku, ugarsku i saksonsku: *Natio Australium, Rhenensium, Ungarorum, Saxonum – Österreichische, Rheinische, Ungarische und Sächsische Nation* [Maisel, 1990: 24; Steindl, 1990: 78; 1993: 15–39] Svaka je nacija imala svoga patrona (zaštitnika) čiji je spomendan obilježavan svake godine. Austrijske je studentske nacije bio patron (ispočetka) *sv. Koloman* (13. listopada), a od 16. stoljeća to je postao *sv. Leopold* (15. studenoga), rajnske nacije *sv. Uršula* (21. listopada), mađarske nacije *sv. Ladislav* (27. lipnja), saksonske nacije *sv. Mauricije* (22. rujna) [»Die innere Gliederung der Wiener Universität hatte die der Pariser zum Vorbild. Von grosser Bedeutung waren anfangs die vier Akademische Nationen, deren Vorsteher / Prokuratoren / das Recht hatten, den Rektor zu wählen.«], kojima je na čelu bio prokurator. [Prokurator je bio slobodno izabrani predstavnik svoje studentske narodnosti, a djelovanje mu je bilo vezano za poštivanje sveučilišnoga Statuta od 1385. te praćenje autonomije iste narodnosti. Prokurator je svoju dužnost obnašao pola godine ili jedan semestar, a biran je dan prije izbora rektora sveučilišta; Šišić, 1903: 162.] Rektor je bio glava cjelokupnoga Sveučilišta i trebao je biti magistar artističkoga fakulteta, a ujedno je bio i njegov pročelnik. Iz Albertove povelje o utemeljenju Teološkoga fakulteta proizlazi da je rektor trebao biti neoženjen i klerik [Wappler, 1884: 1–85]. Biranje rektora od prokuratora obavljalo se od 1584. semestralno. Rektorske su obveze bile: vođenje glavnih matrikula (Hauptmatrikel / Rektoratsmatrikel), upravljanje sveučilišnom imovinom, zaštita sveučilišnih privilegija, obavljanje pravnih poslova i predsjedanje sveučilišnim sjednicama. Rektor je predstavljao Sveučilište u javnosti; u vođenju i upravljanju Sveučilišta pomagali su mu

članovi sveučilišnoga Konsistorija (prokurator i dekani fakulteta). Albrecht III. već je u povelji o osnutku Teološkoga fakulteta odredio da Sveučilište treba imati svoj *statut* u kojemu će biti regulirani: disciplina, izbori, obveze akademskih službenika, studijske, ispitne i promocijske odredbe. » Die Statuten enthalten die Studienordnungen sowie die Prüfungs- und Promotionordnungen mit den Bestimmungen für die Ablegung der Baccalariats- und Licentiatsprüfungen und der Graduierung zum Magister an der Artistenfakultät und zum Doktor an den drei oberen Fakultäten. (...) Die Statuten blieben, mit gelegentlichen Änderungen, wie insbesondere für die Statuten der theologischen Fakultät im Jahre 1449, im wesentlichen bis zu den Ferdinandeischen Reformen des 16. Jahrhunderts in Geltung« [Maisel, 1990: 26]. Bio je to temelj tadašnje sveučilišne autonomije.

Naime u doba Ferdinanda I. (1503 – 1564) za Bečko sveučilište od posebna je značenja tzv. *Reformatio nova* (1554) koja je, u modificiranome obliku, sve do 19. stoljeća bila temelj sveučilišnoga poslovanja. Albrecht III. utemeljuje prvi prostorni centar tadašnjega Sveučilišta tzv. *Collegium ducale / Herzogskolleg* (nešto slično kao što je češki kralj Karlo IV. 1366. u Pragu utemeljio *Karlskolleg*). Bečki *Collegium ducale* sastojao se od velike aule (*aula magna*), pet predavaonica, prostorije za knjižnicu, jedne kapele i prostora za stanovanje [v. Mühlberger, 1990: 52–56].

Studentska je dob na Artističkome fakultetu (Fakultet *septem artes liberales*) u prosjeku bila od 14 do 16 godina, a mogla je biti i niža, što se vidi i kod Pavla Skalića. Manji je broj studenata koji su započeli jedan od studija postizao nakon dvije godina najniži stupanj bakalaureat. U prvoj je godini student slušao predmete iz *triviuma* (gramatiku, dijalektiku, manje retoriku); u drugoj godini predmete iz *quadriviuma* (aritmetiku, geometriju, muziku i astronomiju). Budući da o povijesti Bečkoga sveučilišta postoji iscrpna literatura [Jembrih, 1981: 46–61; Grössing, 1990: 62], na ovome mjestu nije potrebno iznova ponavljati detalje njegove povijesti.

Izvori za povijest studija na Filozofskom fakultetu (Septem artes liberales) u Beču

Poznato je da su sveučilišne matične knjige (*Matrikel, Matrikelbuch*) dragocjeni izvor povijesti dotičnoga sveučilišta jer se u njima nalazi popis rektora, dekana, prokuratora, profesora i studenata za svaki semestar. Matrikule su i bogat izvor povijesti odgoja i tadašnjega stanja u sveučilišnoj

izobrazbi. Drugim riječima, svaka sveučilišna matrikula ima dragocjenu vrijednost spomenika svoga doba, odnosno ona je i primarni izvor studentske evidencije. Najstarije sveučilišne matrikule u Beču datiraju od 1377. do 1420. [v. Mühlberger, 2003]. Uz spomenute Matrikule postojala je i knjiga *Acta facultatis artium* u kojoj su podaci o raznim fakultetskim sjednicama, odlukama, promocijama studenata u stupanj bakalaureata, magistra; bila je to knjiga koja je, na mjestima, po svome sadržaju neka vrsta protokola sveučilišnih sjednica. Tako u bečkom Sveučilišnom arhivu postoje *Akten der Theologischen Fakultät* (1396 – 1416), *Akten der Medizinischen Fakultät* (1399), *Akten der Artistenfakultät* (4. Band, 1497– 1559). Dosad je objelodanjeno šest svezaka bečkih sveučilišnih matrikula i to za razdoblja: 1. svez. 1377 – 1450 (1956); 2. 1451 – 1518 (1967); 3. 1518 – 1579 (1971); 4. 1579 – 1659 (1974); 5. 1659 – 1689 (1975); 6. 1689 – 1715 (1993) [Seidl, 2004: 290–291].

Budući da je autor ovoga priloga, prigodom istraživanja boravka i studiranja Antuna Vramca (1538 – 1588) na Bečkome sveučilištu (16. st.), u sedamdesetim godinama 20. stoljeća, koristio spomenute matrikule (svez. 1, 2 i 3), usput je uočio i niz imena studenata iz tadašnje Hrvatske, posebice iz Zagrebačke biskupije kao i iz Slavonije, a neka iz Dalmacije i Istre (v. Jembrih, 1981: 153–259). Uz to je uočio i nekoliko profesora koji su predavali u Beču u 15. stoljeću na Fakultetu *septem artes liberales*. Bili su to: magistar Juraj iz Čazme koji je predavao 1439. matematiku (*algorisme*), Luka iz Požege 1417. predavao je *Libros Elementarium Euklidis*; magistar Nikola iz Zagreba 1432. predavao je *Primam partem doctrinalium Alexandri* i 1433. *Musicam Muris* (djelo teoretičara muzike Johannes de Murisa) [Antonicek, 1985: 164]; magistar Valentin iz Koprivnice 1454. predavao je *Libros de generatione et corruptione* (Aristotelovo djelo); magistar Vladislav iz Požege 1476. predaje *Metheorica*; magistar Benedikt iz Čazme 1489. predavao je *Obligatoria* [v. Bojničić, 1879: 368–371].

Smještaj studenata

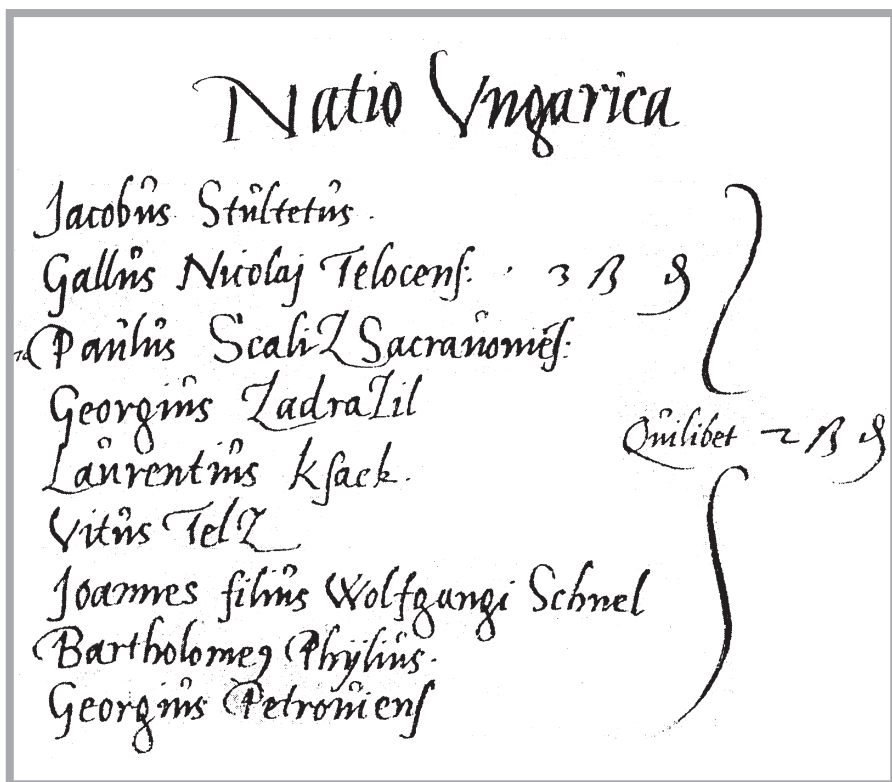
Na Bečkome sveučilištu (15. st.) studenti su imali smještaj i prehranu u *burzama* (studentski dom) u kojima su, kad nije bilo nastave, ponavljali gradivo s predavanja i pripremali se za ispite, a burze su se nalazile blizu Kolegija dukale *Collegium ducale*. [Die Bursen waren kleine Häuser, in welchen Professoren und Studenten gemeinsam wohnten; in diesen Bursen wurde auch der Hauptunterricht erteilt. Ili: Diese Bursen mit den Namen Lamm-,

Bruck-, Silesien-, Heiden- oder Rosenburse, um nur einige zu nennen, oder die Goldbergkodrie, waren gemeinsame Kollegien von Schülern und Lehrern, in denen nicht nur gewohnt und gegessen, sondern auch studiert, repetiert, disputiert und geschrieben wurde (Pongratz, 1977: 3); Die mittellateinische Begriff bursa / βύρσα / mit der Bedeutung »Beutel« meinte im studentischen Umfeld den wöchentlichen Geldbetrag für Unterkunft und Verpflegung, der an die Betreiber von Studentenquartieren zu zahlen war (v. Perger, 1985: 75–102; Mühlberger, 1993: 129.) Svaka je burza imala svoj dnevni red kojega su se studenti trebali strogo pridržavati [v. Schrauf, 1895: 36–51; Tschernuth, 1985: 153–159]. Burze su imale svoje nazive, neke po svom utemeljitelju: *Rosenburse*, *Lammburse*, *Löwenburse*, *Lilienburse* itd. [9 v. Perger, 1985: 75; Jembrih, 1981: 65–69]. Za kućni red u burzama brinuo se magister-*konventor*, jezik komunikacije na Sveučilištu i u burzama bio je latinski. Zanimljiva je činjenica da se, bez iznimke, na studij mogao upisati student bez obzira na podrijetlo, starost i stalež. I u starijoj se dobi moglo upisati na studij.

Pavao Skalić – bečki student

U svome tiskanome latinskome djelu u Kölnu 1570, na str. 137, Skalić zapisuje da je rođen na blagdan Sv. tri kralja (*anno 1534 in festo trium Reg.(um) natus sum*), a u svojoj pak tiskanoj *Genealogiji*, posvećenoj Ferdinandu I. (1561, 25b), zapisuje: »(...) Ergo interea perditus, et ut reliqua praetermitta(m), in prima pueritia Labacum perductus: quo et mater mea mox Turcarum metu secuta, diuino consilio, Urbano, piae memoriae, Episcopo Labacensi uiro sanè integerrimo, atque uerè si pietatem proximi, odoribus, equis et similibus, Bibliotheca cure erat: tibi offerendus, Inuicitissime Caesar, trador (...)« (NSK, Zagreb, sign. R II F-8°-311). A onda zapisuje kako je bio poslan sjajnome mužu u Beč, profesoru na fakultetu Luki Dobropoljskome [Luka iz Dobropolj †1562; o njemu v. Simoniti, 1979: 132, 209–217]: »(...) deinde Viennam ductus (sum) clarissimi Viri M. Lucae Guttenfelderius praeceptoris, optimè de me meriti, fidei commissus, paucorum annorum curriculo (...)« Ivan Kukuljević će pak zapisati: »Caru omili bistra uma mladić i zato ga predade bečkim jezuitima, da ga na carski trošak podučavaju u bogoslovnim naucima« [Kukuljević, 1875: 7]. To pak znači da je Skalić zapravo bio stipendist Ferdinanda I.

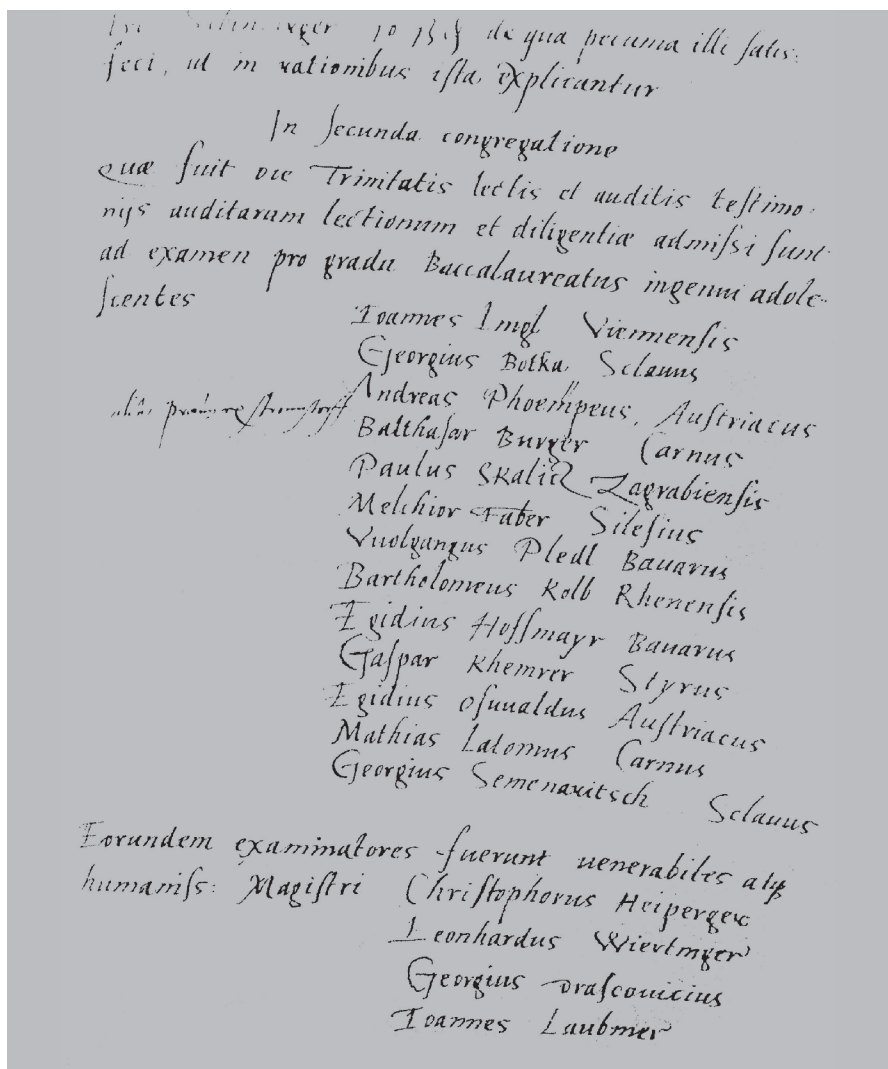
Izvorne podatke o sveučilišnoj izobrazbi Zagrepčanina Pavla Skalića na Bečkome sveučilištu, na Fakultetu sedam slobodnih umijeća (*Septem artes liberales*), pružaju nam *Hauptmatrikel* istoga Sveučilišta za godinu 1545.

Skalićev prvi upis u Hauptmatrikel, 1545, II. (semestar), fol. 60b
(Arhiv Bečkoga sveučilišta, Postgasse 9, Beč)

u kojima je Skalić prvi put upisan u ljetni semestar h Natio Ungarica, kao *Paulus Scaliz Sacraoniensis* (!) [Sagraboniensis], a godine 1547. kao *Paulus Sckelich Zagrabienensis dedit 8 den.* [Pavao Skalić, Zagrepčanin, platio 8 den(ara)]. Stanovao je u burzi *Bursa Pontis* (Bruckbourse) nasuprot *Collegiuma ducale* [v. Mühlberger, 1993: 182–183]. Osim spomenutih matrikula podatke nalazimo i u *Acta Facultatis artium*, svez. IV, fol. 205a kao i u *Codex Ph. 9*; podatci se odnose na kandidate kojima su određeni ispitivači, a među kandidatima na sedmome je mjestu *Paulus Schalitsch Zagrabienensis*. U spomenutim *Acta Facultatis artium* (1549) na fol. 205a nalazi se popis studenata koji su na Fakultetu sedam slobodnih umijeća postigli bakalareat, gdje piše: *In secundo congregatione / quae fuit Die trinitatis lectis et auditis testimo-/ njs auditorum lectionum et diligentiae admissi sunt / ad*

examen pro gradu Baccalaureatus ingenui adolescentes (...); među trinaestoricom na petome mjestu naveden je Paulus Skalicz Zagrabienensis. Potom slijedi: Eorundem examinatores fuerunt uenerabiles atquae humaniss: Magistri Chistophorus Heiperger, Leonhardus Wirtinger, Georgius Drascouicius, Ioannes Laubner. Kao što se razabire iz popisa ispitivača, među njima se

Popis studenata odabranih za bakalaureat, Skalić na petom mjestu; među ispitivačima bio je Juraj Drašković (Acta Facultatis Artium, Bd. IV; Arhiv Bečkoga sveučilišta, Postgasse 9, Beč)

spominje Juraj Drašković (1515 – 1587) koji je studirao u Krakovu, gdje je postigao bakalaureat i došao na Bečko sveučilište na kojemu je 1547. u matrikulama svez IV, fol. 68a upisan kao *Georgius Drscovicus, Croata bacc. Cracouiensis, dedit 2 sol.* (Juraj Drašković, Hrvat, bakalaur krakovski, platio 2 solida / novčića i postigao je magisterij te je 1549. predavao astronomiju, dakle Skalić je slušao njegova predavanja). Inače Jurja Draškovića poznajemo kao zagrebačkoga biskupa i Ferdinandova savjetnika i izaslanika na Tridentinskome koncilu 1563. koji je zastupao pričest pod objema prilikama: »zauzimao se za cjelovitu reformu Crkve, pomirljivost i ekumenizam, slobodu izražavanja te blagost prema onima koji drukčije misle.« [HBL, 3, 1993: 592; v. još: Krčelić, 1770, prijevod: 1994: 271–293]. Drašković je bio izabran kao član fakultetskoga vijeća. Na fol. 203a u *Acta Facultatis artium* stoji: *Acta in Decanatu M. Gaspari Pyrchpachij die S: Tyburtij et Valeriani, Anno M.DXLVIII electi / In prima Congregatione/ quae erat S: Crucis admissi sunt ad Facultatem et consilium M: Christophorus Heyperger, M: Georgius Drascovicus, M: Ioannes Laubner, M: Ioannes Harscher, M: Andreas Raidl.* (M = Magister). Na fol. 227a spomenutih *Acta* također piše da je na šestoj sjednici (1551) odlučeno koji će studenti dobiti licencijat, jer su položili ispit za magisterij, pa se na drugome mjestu spominje *Paulus Schalitsch* (Skalić, *ch = k*, a ne *sch = š/Šalić*). Iz navedenoga proizlazi da je Skalić kao student na Bečkome sveučilištu proboravio oko šest godina i to na Fakultetu *sedam slobodnih umijeća* koji je sačinjavao trivium (*tres viae*): **retorika, gramatika i dijalektika** i quadrivium (*quator viae*): **aritmetika, geometrija, astronomija** (astrologija) i **muzika** ili, kako to ispravno navodi Grössing: »Vorbild für die *Artes liberales* war die enzyklopädische Bildung (*enkyklios paideia* des Isokrates), die *naturwissenschaftliche* und *geisteswissenschaftliche* Fächer umgrif« [Grössing, 1990: 62]. Iz toga se pak može lako zaključiti da je Skalić temelje za svoja buduća filozofska promišljanja i djela dobio upravo na Bečkome sveučilištu, tj. svoju je buduću prvu *Enciklopediju* (1559) doista mogao koncipirati već u Beču. A da je to tako i bilo, svjedoče njegovi rukopisi pohranjeni u ÖNB u Beču [v. Jembrih, 1981: 59]. Stoga je posve točno kad Skalić za svoju *Enciklopediju* kaže da je ona plod studija iz njegove mladosti, tj. sa studijskih dana u Beču, jer *adoloscentes* znači mladenačko doba [Jembrih, 1990: 162]. To pak znači da Žarko Dadić nije bio daleko od istine kad za Skalića reče: »Sredina u kojoj je tada živio i djelovao, pa i studirao, utjecala je na njegovo postavljanje teza koje je branio u Bologni« (1553) [Dadić, 1994: 89]. Konkretnije, Dadić ima pravo kada kaže da se Skalić u *Enciklopediji*, u klasifikaciji znanosti, »oslanja na

sustav sedam slobodnih umijeća (*septem artes liberales*), ali područja zastupljena u tom sustavu proširuje sa znanostima koje smatra da su podređene toj glavnoj skupini od sedam znanosti (...) Trivij, koji sadrži gramatiku, dijalektiku i retoriku proširen je u Skalićevoj klasifikaciji s područjem povijesti i poetike. Kvadrivij, koji sadrži aritmetiku, glazbu, geometriju i sferiku (astronomiju) proširen je s logistikom, geodezijom, astrologijom, gnomonikom, dioptrikom i mehanikom« [Dadić, 1994: 90].

O Skalićevu studiju u Beču piše u svome radu Gerta Krabbel [1914: 5–7], ovdje u hrvatskome prijevodu: *S petnaest godina Skalić je postigao titulu bakalaureata i položivši u mladenačkoj dobi od sedamnaest godina magisterij za vrijeme dekana Kleinschnitza dobio je izvrsnu svjedodžbu u kojoj je posebno naglašena njegova duhovna kvaliteta vrijedna divljenja; što je i razumljivo ako se ima na umu tadašnja niska razina Teološkoga fakulteta na kojemu je manjina od deset slušača bila jedva u stanju slijediti izlaganja svojih profesora. Znanje neobično darovitoga mladića (Skalića) moralo je iznenaditi mnoge. Prvoga kolovoza 1551. završio je svoj studij u Beču. Mnogo obećavajući, visoko izobražen, i u kojega su bile uprte oči njegovih bivših učitelja, osobito dobrotvora ljubljanskoga biskupa Urbana Tekstora, Skalić je otišao u Italiju da produbi i obogati svoje znanje.*

U prilog Skalićevoj izobrazbi, skupljanju i usvajanju znanja na Bečkome sveučilištu, iz spomenutih studijskih disciplina *triviuma* i *kvadriviuma*, ide i popis literature koja je bila određena za postizanje bakalaureata i magisterija na Fakultetu sedam slobodnih umijeća (*Septem artes liberales*).

Na 2. sjednici dekanata Bečkoga sveučilišta, održanoj 23. svibnja 1551. govorilo se o literaturi namijenjenoj za ispit studenata bakalaureata i magisterija te su određeni naslovi studijske literature kako slijedi.

Libri pro gradu Baccalaureatus audiendi

Grammatica latina

Grammatica graeca...

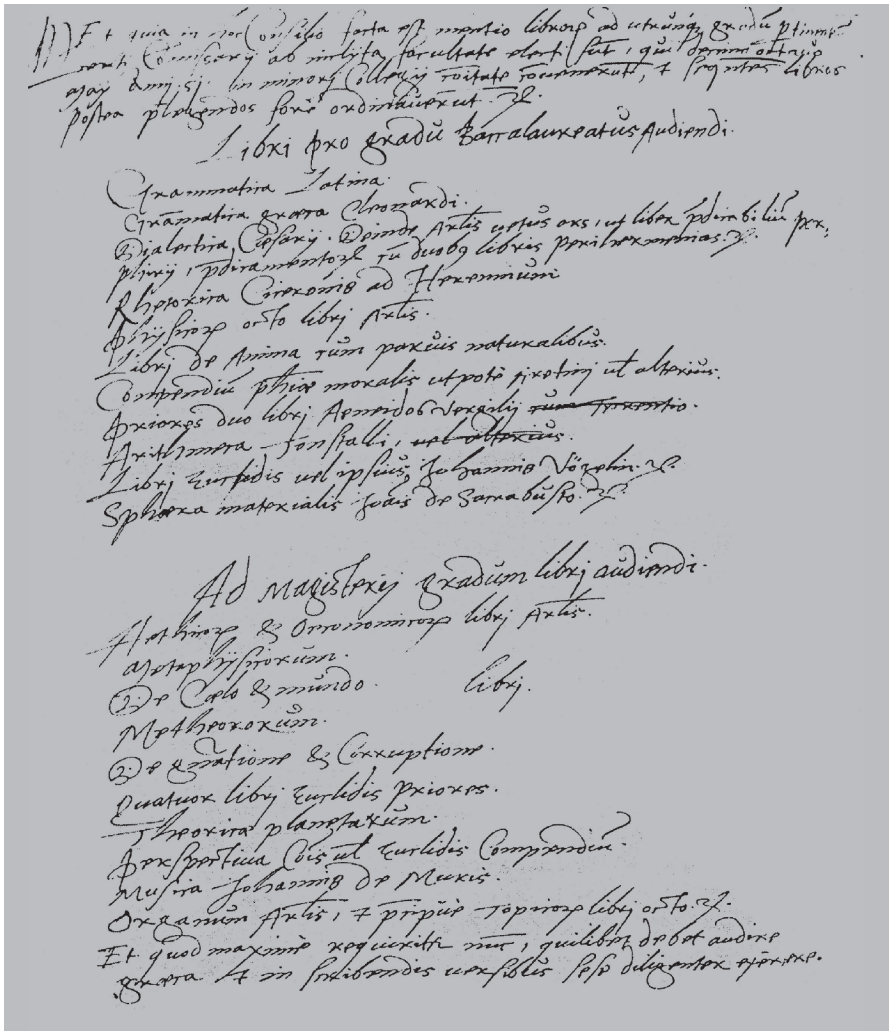
Dialectica Caesarij (Joannis). Deinde Artis..., ut liber... porphirij... cum duob...

libris perihermias

Rhetorica Ciceronis ad Herennium

Phisicos octo libri artis

Libri de Anima cum paruis naturalibus

Popis naslova studijske literature za bakalearat i magisterij (Acta Facultatis Artium, Bd. IV., fol. 217b; Arhiv Bečkoga sveučilišta, Postgasse 9, Beč)

- Compendium physicae moralis utpote aretinij ut alterius
- Priores duo libri Aeneidos Vergilij
- Arithmetica Tonstalli
- Libri Euklidis uel ipsius Johannis Vögelin
- Sphaera materialis Joannis de Sacrobusto

Ad Magisterij gradum libri audiendi

...

De Caelo et mundo... libri

Meteororum

De generatione et Corruptione

Quatuor libri Euclidis priores

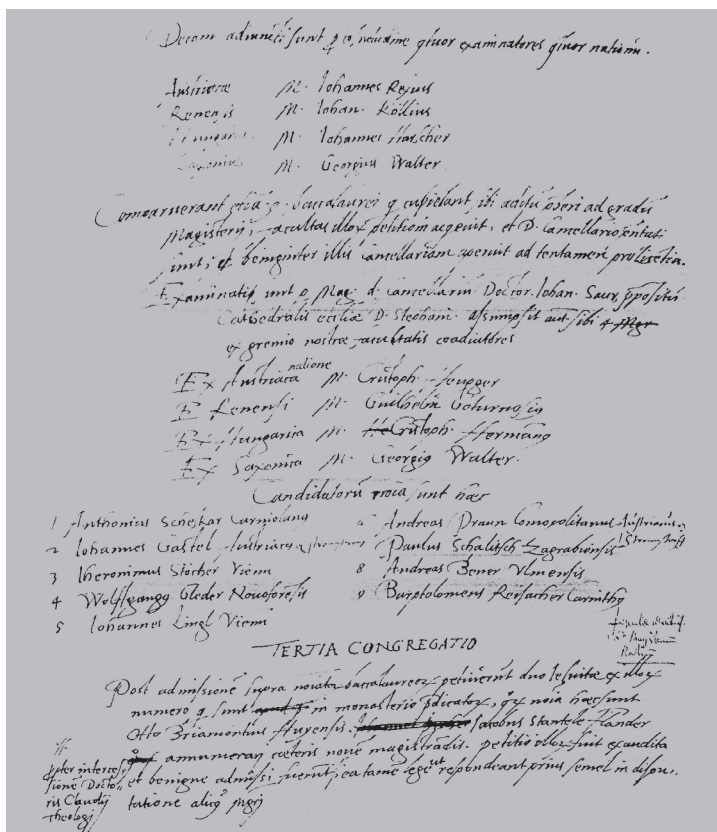
Theorica planetarum

Perspektiva communis Euclidis Compendium

Musica Johannis der Muris

Organum Ar(istote)lis, 7 principae topicos libri octo

Et quod maxime requi... nunc, quilibet debet audire graeca 7 in scribendis uersibus... diligenter eperere. (usp. preslik ovdje)

Popis studenata koji su postigli bakalareat, Pavao Skalić je sedmi po redu. (Acta Facultatis Artium, Bd. IV., fol. 226a; Arhiv Bečkoga sveučilišta, Postgasse 9, Beč)

Dny Revereri cunctis et amicis Nihilites praesentibus, causa sciatis, exultati
 namque eorum sentis constantis ut scribitur, ne numeris
 Verum, nisi ut puerilibus huius causa adiret. Quodcumque se no. da.
 fore curam et o. nobile Regis in meo
 3 a. sp. cum Regis Stroniam et amptate pfectum, Regis pro.
 Sre. Verum. D. Claudius et al. ratioculatio, ratioculatio pfectus
 nulla in hac re esse pfecta ratioculatio, ~~pro~~ et q. perumia
 in hoc ratioculatio e. maxime ratioculatio, ~~pro~~ huius
 exultant, circa in ratioculatio, ratioculatio, ne ite et alij pfectant.

6 CONGREGATIO
 Licentiatorem gratia ~~comod~~ curante et pfectum, q. ex iuris admittit ad deterroni.
 ranti, ut uerat, et aliorum
 Magister ratioculatio nora, eodem ordine q.
 ratioculatio comit, in, ratioculatio
 - in - ius hoc ratio.

1. Iacobus Cantale	7. Andreas Prun
2. Paulus Schultze	8. Antonius Schelker
3. Otto Breunemann	9. Andreas Beyer
4. Bartholomaeus Reischer	10. Johannes Dreyer
5. Theodorus Spiro	11. Johannes Wackerus
6. Johannes Lenz	12. Wolfgang Glaser

Eodem die composuerunt, q. adolescenter ad pro pmo in arte. exultati exami.
 nari ratioculatio ratioculatio ratioculatio ratioculatio. Quorum aut q.
 ratioculatio

Ex Antverpiae natione M. Leopoldus Lubner et Commingis ratioculatio
 Ex Romenfi. M. Johani Kethly
 Ex Hungaria M. Christoph. Henner Sulzbach, p. M. Joha. Harleber
 Ex Saxonia M. Georgius Walther.

Candidatos nora, co. q. ratioculatio
 sunt examer, ordine.

1. Ioachimus Pfeife	7. Johannes Vö
2. Johannes Pintel	8. Abraham Hüllslofer
3. Maximus Münch	9. Martinus Altmann
4. Bernhardus Reischer	
5. Georgius Guntlachig	9. Johann T. Laß

Popis studenata koji su položili magisterij, Pavao Skalić je drugi po redu. (Acta Facultatis Artium, Bd. IV., fol. 226a, Arhiv Bečkoga sveučilišta, Postgasse 9, Beč)

Uglavnom se može zaključiti da je studij triviuma (gramatika, retorika, logika) bio aristotelovski. Kao priručna literatura profesorima služili su autori svojim komentarima kao što su: Petar Hispanus, Johannes Buridonus, Albert von Sachsen-Riggmersdorff. Za studij gramatike (lat.) koristila se knjiga engleskoga franjevca Aleksandra von Villa Dei, Boetija i neoplatonika Porfirija (Porphyrius). Fizika je poučavana prema Aristotelu, a i njegova

druga djela bila su sastavni dio poučavanja: *De anima*, *De somno et vigilia*; o postanku i nestanku svijeta, također njegova djela *De generatione et corruptione*, zatim *Meteora*, *De coelo*. Uostalom, u predočenoj literaturi ti se naslovi iskazuju kao obvezni. Osim toga, za teoretska promišljanja o planetima koristilo se djelo Gerharda Sabienta von Cremona, kao i talijanskoga matematičara Giovannia Campana, zatim Johannes von Gmunden.

Pavao Skalić (1534–1575)

Skalićevi su profesori na Bečkome sveučilištu bili: Luka iz Dobropolja (iz Štajerske, njega je Skalić nazvao *sjajan muž*) predavao je retoriku. Benedikt Kleinschnitz, profesor latinske gramatike [kod njega je Skalić položio magisterij iz filozofije]. Juraj Mušler (Georgius Muschlerus) bio je profesor dijalektike, kasnije Skalićev dobar prijatelj. Lovro Zadesije (Laurentus Za-

desius, Zadešić iz Istre) bio je profesor etike; Martin Ajsengrajn (Martinus Eisengrein), profesor fizike; Juraj Valter (Georg Walter), profesor fizike; Andrija Dadije (Andreas Dadius), profesor *Organi Aristotelici*; Juraj Taner (Georgius Tanner), profesor grčkoga jezika; Pavao Fabricije (Paulus Fabricius), profesor matematike; Jeronim Lauterbah (Hieronimus Lauterbach), profesor matematike; Lovro Lahman (Laurentius Lahmann), profesor grčkoga jezika; Andrija Plankus (Andreas Plancus), profesor hebrejskoga jezika [v. Jembrih, 1981].

Sustav predavanja na Fakultetu sedam slobodnih umijeća u Beču

U Skalićevo doba i kasnije sustav nastave bio je određen sveučilišnim statutom u kojemu je bilo određeno što koji profesor i za koju godinu treba predavati i po kojoj literaturi: *De Professoribus et Studij Liberalium, Philosophie et liguarum*. Ovdje predočen tekst u hrvatskome prijevodu prvi put je objavljen u knjizi [v. Jembrih, 1981: 50–52].

U statutu čitamo:

Da studenti znanosti ne bi bili opterećeni nerazlučenim mnoštvom različitih predavanja, ili pak da ne bi bili ometani prevelikom raznolikošću predavača, od kojih gotovo svaki ima osebujan način predavanja, što se uvelike razlikuje od drugih, određujemo da se bakalaurima drže, tumače i predaju sljedeći predmeti.

U prvom godini. Gramatik (profesor gramatike) neka ljeti u šest sati izjutra tumači i završi *Gramatiku* Tome Lincarija o ispravnoj tvorbi riječi, možda *Priscijana* ili *Diomeda*, s kojim mu drago izvrsnim piscima što se po profesorovu sudu mogu i moraju dobro popunjavati s *gramatikom*.

Dijalektik (profesor dijalektike) neka izjutra u osam sati predaje i završi *Dijalektiku* Ivana Cezareja, Jurja Trapezuncija, Rudolfa Agricole ili Jurja Pachimerija te njezina pravila osvjetli primjerima uzetim iz *fizike* ili *moralne filozofije* (etike).

Retor (profesor retorike) neka u tri sata predaje i završi Ciceronov govor *protiv Herennija*, ili dijelove njegovih govora; isto tako *Kvintilijana* i *Trapezuncija*; teorije i prakse studentima predočiti pravila popraćena primjerima.

U drugom godini. Prvi fizik (profesor fizike) neka izjutra u sedam sati predaje Aristotelove četiri prve knjige *O fizičkome slušanju*. Isto tako jedan kratki prikaz knjige *O duši*.

Prvi matematik neka u devet sati prije podne predaje i podučava Tonstallijevu *Aritmetiku* ili *Aritmetiku* Geme Frizija; isto tako kratki prikaz *Geometrije* Ivana Vögelina, kuglu Ivana od Sacrobusta, i neka uputi studente da po kugli prepoznavaju noću na nebu zvijezde.

Ovaj pak izbor predmeta određujemo za stupanj magisterija:

Profesor Aristotelova *Organona* neka u devet sati prije podne u prvoj godini predaje Aristotelov *Organon* do kraja knjige *Peri herminias* (*O značenju i tumačenju riječi i sudova*). U drugoj pak godini neka predaje Aristotelove prve i posljednje *Topike* (*Dokazivanje*) i *Sofističke elenke* (*Krive dokaze*).

Drugi fizik neka izjutra u osam sati u prvoj godini predaje četiri posljednje knjige *Fizike* i knjigu *O duši*. U drugoj pak godini neka predaje knjigu *O nebu i svijetu*, *O postojanju i propadanju* i knjigu *Meteora*.

Drugi matematik neka u tri sata svake godine ponavlja pet prvih Euclidovih knjiga. U prvoj godini neka spoji teorije planeta te zajedno izloži ili karte planeta ili prutenske tablice ili eklipsu, a u drugoj godini opću perspektivu, Boetijevu *Aritmetiku*, karte pravaca, Ptolemejev *Kvadripartit*, a osim toga neka studentima izloži i objasni uporabu nekih sprava, kao što su astrolab i kvadrant Ptolemejevih pravila.

Zbog dostojanstva preslavne naše Bečke nadgimnazije naređujemo napokon da se, osim određenih gore spomenutih profesora za bakalare i magistre, postave i uzmu također niže navedeni, i to: treći astronom ili matematik na glasu koji neka u jedan sat tumači, prvo, daljih šest *Euklidovih knjiga*, drugo, *Teodozijevu kuglu*, treće, nauku *o trokutima*, četvrto, *Ptolemejev Almagest*, potpuno savršenstvo cijele matematike i, napokon, promatranja.

Etik ili profesor moralne filozofije neka u tri sata u prvoj godini predaje *Nikomatiju* (*Nikomahova etika*), a u ostalo vrijeme knjige Aristotelove *Politike* i knjige *Eudemovu etiku*.

Profesor hebrejskoga jezika neka izjutra u sedam sati predaje u prvome semestru noviju Munsterovu ili Plankovu *Gramatiku* ili, ako je čitavo umijeće jezika obuhvatio netko drugi, u drugom semestru jednu svetu knjigu *Staroga zavjeta*; u trećem pak semestru i tako redom neka izmjenjuje predavanja iz *gramatike* i svetih knjiga.

Profesor grčkoga jezika neka u dvanaest sati u prvoj godini predaje *Gramatiku* Teodora Gaze ili Krizolora, i neka uvijek dodaje nešto iz kojeg prikladnog pisca, kao što su *Lukijan* ili *Aristofan*, *Demostenovi*, *Izokratovi*, *Libonijevi* ili *Dionizijevi govori*, da pokaže praktičnu primjenu znanja i ne-

ka izvlači teme i osobine govora da bi mladići stekli praktično poznavanje grčkoga jezika. U drugoj pak godini neka tumači *Homera, Orfejevu Argonautiku, epigrame* ili nešto od toga.

Nadalje, ako bi nekom profesoru preostalo nešto vremena u nekom određenom dijelu, ili ako bi netko, svršivši svoj tečaj, volio nešto drugo predavati, neka to uvijek bude sa znanjem i odlukom rektora i konzistorija.

A budući da su propisani satovi predavanja određenih za ljetno vrijeme, rektoru ili konzistoriju daje se dopuštenje da ih, kako im se bolje bude činilo, promijene i pomaknu u zimskome vremenu.

I napokon, kako smo našom kraljevskom plemenitošću i darežljivošću milostivo povećali prihode Sveučilišta i plaće profesora, određujemo i želimo da se predavanja za bakalaureat i magisterij održavaju sasvim besplatno, a svjedodžbe o tome neka se također izdaju besplatno. Studenti se ne smiju opterećivati ni drugim troškovima ili izdancima, izuzev onoga što će svaki kandidat za bakalaureat dati i platiti Fakultetu kao i dosada jednu forintu, ispitivačima pak onaj koji prvi pristupa ispitu pola forinte, drugi tri novčića, ostali pak dva novčića, a i podvorniku će svaki dati po dva novčića. Pojedini pak kandidati za magisterij platit će Fakultetu dvadeset novčića, ispitivačima pak onaj koji prvi pristupa ispitu jednu forintu, drugi šest novčića, ostali pak četiri novčića. Kancelaru napokon ili njegovu zamjeniku i onome koji se pojavi na ispitu za licencijat četiri novčića, promotoru isto toliko, a podvorniku će također isplatiti četiri mala denara. Ukidaju se i potpuno iskorjenjuju objedi, pića, darovi i ostali troškovi te vrste koji su se obično dosada tražili i iznuđivali od kandidata. A ako bi neki studenti došli iz drugih mjesta i htjeli se podvrgnuti ispitu, želimo da im, pošto se upišu u matičnu knjigu Sveučilišta, Fakulteta i svoje nacije, i pošto su nekoliko puta po običaju raspravljali (imali dispute), bude dopušten svaki redovni ispit i ukoliko se pokažu prikladni, neka se unaprijede.

Inače za postizanje bakalaureata i za postizanje magisterija određujemo puno dvogodište, s tom obvezom da se nitko olako ne dopušta i ne unapređuje na stupanj dostojanstva i časti ako nije vjerno slušao i svladao sve znanosti i izbor predmeta određen za te stupnjeve, te tako u njima dobro uznapredovao.

Ako bi netko htio iskušati snagu svoga genija i oštroumlje na nekom fakultetu i u cijenjenoj struci studija, pa bi to bilo ili besplatno ili za pravednu plaću htio javno pokazati, određujemo da to svakome sa znanjem i privolom Fakulteta i čašću koju mu time iskazuje, bude omogućeno [v. Kink, II. Bd., 1854: 376–378, 380–384].

Iz predočenoga se razabire opseg i sadržaj propisanih predavanja za stupanj bakalaureata i magisterija na Bečkome sveučilištu, koje su i nakon Skalića polazili mnogi mladići iz tadašnje sjeverozapadne Hrvatske.

Pavao Skalić zamjenski profesor na Bečkom Teološkom fakultetu

Iz Skalićeva *curriculum vitae* poznato je da je neko vrijeme bio u Italiji, u Bologni gdje je postigao doktorat iz teologije 1553, javno braneći 1553. različite teze – *Mile quingentas quinginta tres propossitiones ad numerum annorum Christo nato, propono*.

Kao doktor teologije Skalić se vratio u Beč. Zauzimanjem ljubljanskoga biskupa Urbana Tekstora Skalić je uspio postati dvorskim kapelanom Ferdinanda I. No uskoro je isti biskup poželio da Skalić bude pratilac njegovim nećacima koje Tekstor šalje u Rim na studij u *Collegium Germanicum*. Skalić je i to prihvatio te je u Rimu osobno upoznao Ignacija Loyolu (1491 – 1556) pa je i tu želio iskazati svoju genijalnost. Naime u javnoj disputaciji je braniti dvanaest tisuća različitih teza. No isusovci mu ipak to nisu dopustili. Vrativši se iz Rima 1554. u Beč, na preporuku pape Julija III. (Giovanni Maria del Monte, papa od 1550. do 1555) Skalić je dobio funkciju koadjutora spomenutoga ljubljanskoga biskupa, iako u Ljubljani nije boravio, a uz to je bio i Ferdinandov ispovjednik.

Dakle, visoka i ugledna čast za Pavla Skalića, koji unatoč tome ipak svojim podrijetlom nije bio zadovoljan [v. Jembrih, 1990a: 25–87; 1990b: 149–218].

Da bi to svoje nezadovoljstvo na neki način, ublažio, prihvatio se čina koji za tadašnje doba nije bio ništa neobično, naime pisanja svoga rodoslovlja, odnosno dokazivanja, temeljem osobno sročeni (izmišljeni) povelja, plemićkoga podrijetla svojih predaka, prikazujući da je on njihov odvjetak. Budući da o tome postoji podosta podataka [Kukuljević, 1875: 10–12, Jembrih, 1990a: 30–31 i dr.], za ovu prigodu ovdje to ne ponavljam, jer je ipak važnije ono po čemu ga se može vrednovati, a to je njegov filozofski i teološki korpus po kojemu je on u središtu današnjih istraživanja filozofske baštine u Hrvata i u Europi [v. Banić-Pajnić, 1983: 11–22; Schiffler, 1989 Girardi-Karšulin, 1992: 27–39; Jembrih, 1994: 131–136; Čvrlić, 2004].

O Skalićevoj profesorskoj djelatnosti u Beču Ivan Kukuljević (1875) ne donosi nikakvih vijesti. Hrvatska je znanstvena javnost o tome bila prvi put obaviještena 1981. godine [v. Jembrih, 1981: 57–58]. No već je u knjizi *Die*

Wiener Universität und ihre Gelehrte 1520 bis 1565 navedeno [Aschbach, 1888: 170–172] da je Skalić na Teološkome fakultetu zamijenio prof. Leonharda Willinusa koji je bio odsutan. »Paulus Skalich de Lika war wohl nicht wirkliches Mitglied der theologischen Fakultät, hielt aber in Vertretung des Professors Leonhard Willinus im Sommer 1557 Vorlesungen an der Universität, worin er ketzerische Lehren vortrug und desalb zur Verantwortung gezogen wurde« – piše Aschbach i potom nastavlja: »Als im Jahre 1557 Leonhard Willinus ins Bad reiste, übernahm Skalich für ihn die Abhandlung theologischer Vorlesungen; doch gab er schon im Beginne derselben starken Anstoss durch seine heftigen Ausfälle und polemischen Eusserungen, so dass eine Anklage gegen ihn erhoben wurde. Der König, welche eine Abschrift der Vorlesungen vorgelegt werden musste, entschied dahin, dass sie zwar fortgesetzt werden dürften, aber unter strenger Aufsicht, damit man erfahre, ob Skalich mit Recht angeklagt worden sei, ketzerische Lehre vortragen zu haben. Sobald aber Willinus nach Wien zurückgekehrt sein werde, müsse Skalich von der Lehrkanzel abtreten. Aber auch jetzt mässigte sich dieser so wenig in seinen Vorträgen, dass er wahrhaft provocierend auftrat und seine Gegner aufforderte, mit ihm zu disputieren. Man rief deshalb den Willinus eiligst nach Wien zurück und entfernte den Skalich vom Katheder. Als jedoch Ferdinand I. sich in Neustad aufhielt, trat Skalich zu Wien öffentlich in einer Disputation über die guten Werke gegen einen spanischen Mönch, Jacob von Aragonie, auf, wofür er nach Graz verwiesen wurde. Die ungewöhnliche Nachsicht verdankte er nur der Freundschaft mit dem protestantisch gesinnte Hofprediger des Königs Maximilian. Da er sich aber in Österreich nicht mehr sicher fühlte, entwich er später nach Tübingen« [Aschbach, 1888: 170–172; Tomek, 1949: 312–313; v. Jembrih, 1990a: 32–43].

Iz navedena se teksta razabire kako je Skalić na Teološkome fakultetu u predavanjima iznosio svoje poglede u duhu reformacije pa je zbog toga od isusovaca optužen. Car Ferdinand I. kazao mu je da nastavi s predavanjima iz kojih će se vidjeti je li optužba protiv njega opravdana. Nakon što se vratio Villinus, Skalić je napustio katedru, ali je i dalje ometao neke od profesora, na primjer za profesora hebrejskoga jezika spominje se da mu je Skalić ometao nastavu (et loco et hora drei Wochen lang am Lesen verhindert habe), kako je to naveo Aschbach.

Jednom kad je Ferdinand I. boravio u Neustadtu, Skalić je u Beču imao javnu raspravu o dobrim djelima sa španjolskim isusovcem Jakobom iz Aragonije, nakon čega je Skalić otjeran u Graz, a potom je otišao u Tübingen,

jer se u Austriji više nije osjećao sigurnim. U Njemačkoj se isticao u krugu hrvatskih protestantskih prevoditelja, a to je već druga tema, odnosno treća dionica Skalićeve djelatnosti, i to ona protestantska. U Njemačkoj se Skalić kitio naslovom grofa od Verone della Scala, odnosno *Graf von der Leiter, Landherr des Römischen und Hörgraf des Ungarischen Reiches, Hörgraf zu Hunn, Markgraf zu Verona, Doctor der heil. schrift, ein Orphanus und Exul Christi* [Jembrih, 1990b: 189]. O tome više na drugome mjestu [v. Jembrih, 1990b: 165–178; 1986: 130–139; 1997: 125–134.].

Zaključak

Skalićeva duhovno-kreativna osobnost oblikovana je na zdencu bečkoga humanizma u krugu vodećih profesora na Fakultetu *septem artes liberales*, a potom u Bologni okrunivši svoj studij doktoratom teologije. U Bologni je na sveučilištu Skalić upoznao ideje Pica della Mirandole, jednog od predstavnika Platoničke akademije. Osim toga Skalićeva filozofska djela pokazuju i otvaraju mogućnost izučavanja talijanskoga renesansnog platonizma. Stoga je Skalićevo bečko, prvo studijsko razdoblje vrlo važno za nastajanje filozofskih traktata za koje je i sam u pismu Virtemberškome vojvodi Kristofu, u vezi sa svojom *Enciklopedijom* (1559), napisao da je ona plod studijske lektire iz mladosti, a to je upravo razdoblje njegova studija u Beču. To je u ovome prilogu, vjerujem, i pokazano.

Budući da je Pavao Skalić temelje svoje sveučilišne izobrazbe stekao u Beču, a doktorirao u Bologni [»Svi su studenti, dijelom još sasvim mladi, prešli najprije filozofski studij (facultas artium); onda bi tek izabrali kao svoju struku jedan od tri viša fakulteta, teološki, pravni ili medicinski« Franzen, 1970: 173], nije nimalo čudno, ako je i Skalić bio svjestan tradicije koja se još od 13. stoljeća bila učvrstila na zapadnim sveučilištima, naime »promocijom za doktora na jednom od tih sveučilišta (Italija, Njemačka, Francuska), promovirani se izjednačio s plemićem. Znanost je davala plemstvo« (Franzen, 1970: 173), onda nam se, kao logični slijed, čini da je Skalić pošao upravo takvoj tradiciji koja ga je, na neki način, »silila« na posjedovanje plemićkih listina (povelja) koje si je pribavio zato da se predstavi kao plemić. Premda on nije bio podrijetlom iz plemićkoga roda. U tom je pogledu došla do izražaja njegova osobna snalažljivost i umijeće u pribavljanju plemićkoga statusa (doduše lažnoga, ali njemu, vjerojatno, korisnoga). Bez obzira na takav potez, Skalić je ipak zanimljiva pojava u proučavanju filozofije iz razdoblja renesanse.

LITERATURA

- Antonicek, Theophil (1985): »Musik- und Theaterleben an der alten Universität«, *Das alte Universitätsviertel in Wien, 1385 – 1985*.
- Banić-Pajnić, Erna (1983): »Pavao Skalić i tradicija ‘Aeternae sapientiae’«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, br. 17–18, Zagreb.
- Bojničić, Ivan (1879): »Hrvati na bečkom sveučilištu u XIV. i XV. Vieku«, *Vienac*, XI, br. 23, Zagreb.
- Čvrljak Krešimir (2004): *Filozofija u enciklopedizmu Pavla Skalića*, Zagreb – Skradin.
- Dadić, Žarko (1994): *Hrvati i egzaktne znanosti u osvitu novovjekovlja*, Zagreb.
- Franzen, August (1970): *Pregled povijesti crkve*, [prijevod njemačkoga izdanja: *Kleine Kirchengeschichte*, Herder-Bücherei, Bd. 237/238, Freiburg i. B. 1968; na hrvatski preveo Josip Ritig] KS i GK, Zagreb.
- Girardi-Karšulin, Mihaela (1992): »Pavao Skalić. Eulogus ili o odvojenoj duši«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, br. 35–36, Zagreb.
- Grillenberger, O. (1894): »Eine Disziplinarordnung für Bursisten«, *Mitteilungen der Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte*, Jhrg. IV, Berlin.
- Grössing, Helmuth (1990): »Wissenschaft« – *Von der Scholastik zum Humanismus*, 625 Jahre Universität Wien..., Wien.
- Grössing, Helmuth (1985): *Die Wiener Universität im Zeitalter des Humanismus von der Mitte des 15. bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, *Das alte Universitätsviertel in Wien, 1385 – 1985, ...*, Wien.
- Hrvatski biografski leksikon*, knj. 3, Zagreb, 1993.
- Jembrih, Alojz (1981): *Antun Vramec i njegovo djelo*, Čakovec.
- Jembrih, Alojz (1986): *Pavao Skalić u službi reformacije*, Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije, SAZU, Ljubljana.
- Jembrih, Alojz (1990a): »Tragom Pavla Skalića«, *Gordogan. Časopis za književnost i sva kulturna pitanja*, XI, br. 29–30, Zagreb.
- Jembrih, Alojz (1990b): *Hrvatski filološki aspekti*, IC »Revija« Osijek, Mala teorijska biblioteka, knj. 39, Čakovec.
- Jembrih, Alojz (1994): »O proučavanju Pavla Skalića i njegova djela u 20. stoljeću«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 39–40, Zagreb.
- Jembrih, Alojz (1997): *Hrvatski filološki zapisi*, Zagreb.
- Jembrih, Alojz (2007): *Stipan Konzul i »Biblijski zavod« u Urachu*, Zagreb.
- Krabbel, Gerta (1914): *Aus Paul Skalichs Leben*, Münster.
- Krčelić, Baltazar Adam (1994): *Povijest Stolne crkve zagrebačke*, prvi dio, svezak I., Zagreb. Prijevod latinskoga izvornika (1770), preveo Zlatko Šešelj.

- Kukuljević, Ivan (1875): *Pavao Skalić*, Zagreb (pretiskano iz Vienca, god. 1875).
- Maisel, Thomas (1990): »Die Stadt in der Stadt«, 625 Jahre Universität Wien..., Wien.
- Maisel, Thomas (1990): *Univeritätsreformen im 16. Jahrhundert. Vorgeschichte und »Reformatio nova« 1554*, 625 Jahre Universität Wien ..., Wien.
- Matrikel der Universität Wien*, Bd. I. 1377 – 1450, Einleitung von Franz Gall, Graz – Köln, 1956; Bd. II. 1451 – 1518/I. bearbeitet von Willy Szeivert und Franz Gall, Graz-Wien-Köln, 1967.
- Mühlberger, Kurt (1990): *Die Gründung der Universität Wien*, 625 Jahre Universität Wien. Die Anfänge der Universität Wien, Wien.
- Mühlberger, Kurt (1993): Wiener Studentebursen und Kodreien im Wandel vom 15. zum 16. Jahrhundert, Aspekte der Bildungs- und Universitätsgeschichte 16. bis 19. Jahrhundert, Wien.
- Mühlberger, Kurt (2003): *Die Matrikel der Universität Wien, Umgang mit Quellen heute...*, Fontes rerum Austriacum. Österreichische Geschichtsquellen, 2. Abt.: Diplomataria et Acta 92, Wien.
- Perger, Richard (1988): *Univeritätsgebäude und Bursen vor 1623*. Das alte Universität in Wien 1385 – 1985, Schriftenreihe des Universitätsarchiv, Band 2, Wien.
- Pongratz, Walter (1985): *Die alte Universitätsbibliothek*, Das alte Universitätsviertel in Wien, 1385 – 1985..., Wien.
- Pongratz, Walter (1977): *Geschichte der Universitätsbibliothek Wien*, Wien-Köln-Graz.
- Schiffler, Ljerka (1989): *Ideja enciklopedizma i filozofijsko mišljenje*, Zagreb.
- Schrauf, Karl (1895): *Zur Geschichte Studentenhäuser an der Wiener Universität während des ersten Jahrhunderts ihres Bestehens*, Wien.
- Schrauf, Karl (1902): *Die Matrikel der Ungarischen Nation an der Wiener Universität, 1493 – 1630*, Wien.
- Seidl, Johannes (2004): *Von der Immatrikulation zur Promotion*, Stadtarchiv und Stadtgeschichte. Forschungen und Innovationen. Festschrift für Fritz Mayrhofer zur Vollendung seines 60. Lebensjahres, Linz (p. o.).
- Simoniti, Primož (1979): *Humanizem na Slovenskem*, Ljubljana.
- Skalić, Pavao (1561): *Ad Invictissimum etc. Ferdinandum etc. Caesarem Genealogia, seu de antiquissima Scalichiorum sive a Scala etc. origine ab anno salutis LXXX. usque ad annum MDLXI. sermo...*(= SNK, Zagreb, sign. R II F-8°-311).
- Skalić, Pavao (1570): *Vaticinorum aut imaginum Joachimi, abbatis Florensis et Anselmi, episcopi Marsichani super statum summorum pontificum Romanae ecclesiae contra falsam ...*, Coloniae (Köln).
- Skalić, Pavao (2004): *Epistemon*. Priredila Mihaela Girardi-Karšulin, preveli: Ivan Kapec i Neven Janković, Zagreb.

- Steindl, Astrid (1990): *Der Student in der mittelalterlichen Universitätsverfassung*, 625 Jahre Universität Wien..., Wien.
- Steindl, Astrid (1993): *Die Akademischen Nationen an der Universität Wien, Aspekte der Bildungs- und Universitätsgeschichte, 16. bis 19. Jahrhundert*, Schriften des Universitätsarchiv, Bd. 7, Wien.
- Šanjek, Franjo (1975): »Pariško sveučilište u XIII. stoljeću«, *Bogoslovska smotra*, XLV, br. 1, Zagreb.
- Šišić, Ferdo (1903): »Hrvati na bečkom sveučilištu od god. 1453 – 1630«, *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva*, V, svez. 1, Zagreb.
- Tomek, Ernst (1949): *Kirchengeschichte Österreich*, 2. Teil, Innsbruck – Wien.
- Tschernuth, Uta (1985): *Studentisches Leben in den Bursen, Das alte Universitätsviertel in Wien*, 1385 – 1985, Wien.
- Uiblein, Paul (1985): *Die Universität Wien im 14. und 15. Jahrhundert*, Das alte Universitätsviertel in Wien, 1385 – 1985, Schriftenreihe des Universitätsarchivs, Bd. 2, Wien.
- Uiblein, Paul (1995): *Mittelalterliches Studium an der Wiener Artistenfakultät*. Kommentar zu den Acta Facultatis Artium universitatis Vindobonensis 1385 – 1416, Schriftenreihe des Universitätsarchivs, Universität Wien, Bd. 4, Wien.
- Wappler, A. (1884): *Geschichte der Theologischen Fakultät der k. k. Universität zu Wien*, Wien.

PAVAO SKALIĆ UND SEIN STUDIUM AN DER WIENER UNIVERSITÄT

Zusammenfassung

Diese Arbeit befasst sich mit Pavao Skalić' Studium an der Wiener Universität, wo er das Bakkalaureat, sowie den Magistergrad in *septem artes liberales* erlangte. Der Autor erinnert jedoch einleitend an einige Professoren aus dem nordwestlichen Kroatien, die an der selben Universität unterrichteten. Anhand der Universitätets *Matrikel* und anderer Akten des Rektorskollegiums veranschaulicht der Autor die Literaturliste, welche für die Prüfungen zu den genannten akademischen Graden notwendig war. Aus dieser geht hervor, dass P. Skalić seine solide Basis für spätere philosophische und theologische Überlegungen, sowie für die Endfassung seiner *Enzyklopädie* (1559), tatsächlich an der Wiener Universität erlangt hat.

Schlüsselworte: Wiener Universität, *septem artes liberales*, Pavao Skalić, Philosophie

PRILOG

Svjedočanstva i pisma koja se odnose na Pavla Skalića

Ovdje predočena svjedočanstva i pisma objelodanjena su u knjizi: *Das Neuen Gelehrten Europa. Sechster Theil, herausgegeben von Johann Christoph Strodtmann*, Wolfenbüttel (1755) i to u dijelu knjige s naslovom: *Doctor Bocks, worinn ganz besondere Nachrichten vom Paul Scalich aus den Nunningischen Handschriften mitgetheilt werden*.

Strodtmann opisuje, ukratko, kako je došao do spomenutih Skalićevih rukopisnih dokumenata, navodeći da su pohranjeni u Dijecezanskoj knjižnici u Münsteru, a Skalić ih je u tome gradu predao katedralnome kaptolu prigodom svojeg povratka u krilo Katoličke crkve upravo u Münsteru, u doba tamošnjega biskupa Johanna Hoyje (1529 – 1574) koji ga je primio i u zbor svojih kanonika (Jembrih, 1990a: 70). Strodtmann piše da je rukopise koji su u spomenutoj knjižnici, dao prepisati D. Nunning, i koji ih je njemu predao. To su: 1) *Schema genealogicum Scaligerorum*; 2) *Transsumtum quorundam et litterarum etc.*; 3) *Excerpta ex secunda actione et probationibus in statu Pauli Scalichii etc.*; 4) *Elenchus Opusculorum, tam editorum, quam Manuscriptorum P. Scalichii*. 5) *Elegia encomiastica in peccatoris lacrymas, Pauli Scalichii operibus praefixa*.

Potom Strodtmann nastavlja: *Alle diese Stücke sind nun in meinen Händen, und überdem noch Itinerarium Pauli Scalichii, welches Nachrichten von seiner Flucht aus Köngigsberg enthält. Ich kann also zugleich mehreren Gelehrten dienen, und meinen Leser werden mir es gütigst erlauben, dass ich einen alten Gelehrten, wieder die Gewohnheit, unter die neuren mische. Ich weis keine bessere Gelegenheit, so specielle Sachen an den Tag zu legen; und Historien neu, wenn ausführlichere Nachrichten vorgetragen werden, als man sonst gehabt hat. Das erste Stück giebt Nachricht von Paul Scalich Erziehung, und zu Wien erhaltener Magisterwürde. Es ist das Diplom der philosophischen Fakultät und lautet so: (vidi str. 118 ovdje).*

1.

Svjedočanstvo o Skalićevu školovanju u Beču i postignutom magisteriju

Mi, rektor, ravnatelji i profesori slavne Bečke akademije, pozdravljamo s dužnim poštovanjem u Gospodinu i spasitelju našem Isusu Kristu sve, zajedno i ponaosob, koji će ovo pismo čitati, vidjeti i čuti. U svim školama i akademijama dosad se bez prekida, u kontinuitetu i pažljivo od strane naših prethodnika čuvao običaj koji je vrijedan poštovanja i svakako ga se treba pridržavati; to su, naravno, stupnjevi akademskoga uspjeha kao poticaj, put i najdjelotvornije rješenje za stjecanje temeljitoga i potpunoga obrazovanja, a ponajviše kao najpouzdanija svjedočanstva i dokazi o karakterima i ćudima, odakle tko god želi može toliko zgodnije promatrati i biti privučen ka školovanju. Budući da se i mi pridržavamo tog običaja koliko god marljivo i vjerno možemo, ne možemo ne podržavati, te čak i na daljinu ne voljeti one koji su se posvetili slobodnim umijećima i naukama, pa tako zasluženo i mladića preslavnoga po rodu i obrazovanju, gospodina Pavla Skalića iz

Jakob Hoefnagel: Pogled na Beč. U centru lijevo Dominikanski samostan s crkvom, njemu nasuprot desno Sveučilište (1609)

Like Cervine,¹ jedinstveno svjetlo roda Scaligera.² Kod nas je bio odgajan od rane mladosti pod pokroviteljstvom našega presvijetloga i nepobjedivog vladara, gospodina Ferdinanda,³ milošću Božjom kralja Rumunjske, Mađarske i Češke itd., na preporuku prepoštovanog poglavara gospodina Urbana,⁴ ljubljanskog biskupa, dobrotvora, ispovjednika i savjetnika istoga kraljevskoga veličanstva, i tako je bio obrazovan u slobodnim vještinama da je čak i u javnim čitanjima i raspravama svima ponudio divljenja dostojan primjer svoje učenosti i inteligencije kojem se zaista dugo treba diviti. Tako je pristupio našem prilično teškom ispitu iz filozofije, pod predsjedanjem poštovanoga i uglednoga čovjeka, dekana Filozofskoga fakulteta, magistra i doktora filozofije Benedikta Kleisnitza, te se na njemu tako pokazao i istaknuo da mu je s pravom dan vijenac magisterija u slobodnim vještinama i doktorata iz filozofije: opravdano ga, kažem, grlimo našom ljubavlju, te mu, na rastanku s nama, u ovom našem pismu rado dajemo svjedočanstvo ne toliko o karakteru i obrazovanju, koji su iznimni svaki sa svoje strane, koliko o našoj ljubavi prema njemu, te ga od srca, bez oklijevanja, preporučamo svima kojima bude došao. Izdano na sjednici pod pečatom Filozofskoga fakulteta 1. 8. 1551.

M. I. Ecckl. redoviti profesor
na spomenutom Bečkom sveučilištu
i prisegnuti tajnik vlastoručno⁵

2.

Pismo pisano rukom cara Ferdinanda

Dragi Pavle, primio sam još u Beču tvoje pismo bez datuma i sve što je u njemu sadržano shvatio sam, te ću na njega odgovoriti koliko mi se čini potrebno. U njemu iznosiš što se dogodilo u vrijeme tvoje službe, spominješ

¹ »Paulum Scalichium de Lika Ceruina« Riječ *cervina* upućuje na prezime Skalićeva oca *Jelenčić*, pa je latinizirani oblik *Cervinus*; ovdje je to *Cervina* (?).

² Bio je to plemićki rod iz kuće Scala u Veroni. Iz toga su roda potekli poznati humanisti Julius Cesar Scaliger (1484 – 1558) i Justus Josef Scaliger (1540 – 1609). Prvi je također boravio na bečkome dvoru Maksimilijana I. Drugi je osobno poznao Pavla Skalića. Više o tome v. Jembrih, 1990, 190–196.

³ Riječ je o caru Ferdinandu I. (1503 – 1564).

⁴ Bio je to Urban Tekstor/Weber ljubljanski biskup (1543 – 1558).

⁵ Na latinskome jeziku tiskano u: Strodtmann, 1755, 383–385.

Car Ferdinand I. (1575), portret: Martin Rota iz Šibenika

svoje knjige, obrazovanje i karakter, navodeći razloge zašto si napustio dvor, i kažeš da to što sam te, koristeći mirovinu, kao izliku odstranio s dvora, da bi mogao ići na mjesto koje nije sumnjivo, a koje ja ipak nisam uspio naći, a da bi bilo prihvaćeno, ni u Rimu, ni u ostatku Italije. Tražiš dopuštenje da služiš mojem najdražem sinu, presvijetlom češkom kralju,⁶ a ako to ne odobrim, tražiš otpust i odričeš se mirovine dugim govorom. Sjećam se tvoje službe, a ti se također možeš sjetiti da sam ja velikodušno postupao s tobom u ono vrijeme kad si bio u mojoj službi, i bio si mi drag, te sam ti odredio veći prihod nego dijelu kapelana koji su čak i duže bili u mojoj službi nego što si ti bio. Bio si mi drag i velikodušno sam s tobom postupao, i uistinu ne možeš ni ti reći drugačije, niti itko drugi. Ne treba se čuditi ako ti u tako kratkom roku nisam dao neku biskupiju, jer iako sam vidio da kod tebe postoje dobri temelji u obrazovanju i karakteru, ipak sam vidio nevjerovatno tašto častohleplje,

⁶ Bio je to Maksimilijan II. (1564 – 1576)

oholost i lakomislenost, i još uvijek prisutnu nezrelost i nestalnu ćud. Nadao sam se da će s godinama to poboljšati i smiriti, i tako sam to želio dočekati, ali ti nisi želio, nego si od mene tražio slobodu posredstvom Marescalca, Gusmanna i na kraju mojega sina Maksimilijana, izjavljujući da si ovdje na dvoru gubio vrijeme i zanemarivao svoje obrazovanje. Govorio si da želiš ići na neko sveučilište i tamo nastaviti svoje školovanje i književni rad, baš zato da bi Crkvi i meni mogao bolje služiti. Vidjevši te tvoje razloge i molbe blagonaklono sam se složio; zasigurno ne, kao što ti neistinito pišeš, da bih te izbacio s dvora, jer sigurno je, kao što mogu istinito napisati, da sam u početku, kad sam ti dao slobodu, postupio iskreno, i u dobroj namjeri, a ne kako ti kažeš; dao sam ti i onih 1300 florina mirovine, što sigurno dosad nisam učinio ni za koga, i to još za nekoga tko me tako kratko služio. Ali u tome razdoblju dogodilo se mnogo toga što bi zahtijevalo previše vremena i prostora, a po čemu sam još više spoznao tvoju oholost i lakomislenost, i drugo što mi se nije sviđjelo. Zbog toga, kad sam kasnije uvidio ovo gore navedeno, a ti si baš tražio da ideš na neko mjesto koje nije sumnjivo, dao sam ti slobodu. Kažeš da nije bilo mjesta koje meni nije bilo sumnjivo ni u Rimu, ni u ostatku Italije, kad sam ti ja osobno navodio neka tamošnja sveučilišta, ili dao navesti, a kad si ti naveo Krakov, bio sam zaista zadovoljan. Međutim, kad sam vidio tvoju lakomislenost, oholost i nestalnost, bilo mi je draže da budeš izvan mojeg i sinovog dvora⁷ nego da na njemu živiš. Iako niti ti niti moj sin ranije niti jednom riječju niste spomenuli da mu ti želiš služiti, ili da on sam želi koristiti tvoje usluge, i nije mi se sviđjelo kad sam vidio da na tako fantastične i neobične načine dolaziš u službu mojega sina, kao što mi se ni sad ne sviđa da si tamo u službi. Moj sin zna, i cijeli svijet vidi, da kad je na uobičajen način on sam želio nekog mojeg slugu i iskreno se prema meni odnosio, da sam nekima odobrio i dopustio da mu služe, ali na taj način na koji se bavilo tvojom službom nije bio uobičajen, niti prikladan. Kad mi se odričeš svoje mirovine, ja sam spreman još uvijek tebi ju tako davati, i dopustiti, kao što sam prije obećao, da odeš na neko katoličko sveučilište koje nije sumnjivo i tamo nastaviš svoje školovanje i književni rad, pa se nećeš sramiti onoga što ja mislim, jer vjerujem da se ni starješine i profesori ne srame što si ti na sveučilištima, i tamo se obrazuješ, ne kao učenici, nego za svoj položaj. Ne bi se ni ti trebao sramiti da te tvoji oholost i isprazna želja za slavom ne sprečavaju da znaš da se Bog sukobljava s oholima, a prema poniznima je milostiv. Zbog oholosti je Bog Lucifera

⁷ Maksimilijanova dvora u Beču.

s njegovim drugovima protjerao s neba na dno pakla, a Adama iz raja; zbog poniznosti je sebi izabrao Blaženu Djevicu Mariju za ženu i majku svojeg sina, i shvati da bez sumnje iz te oholosti, koja sad u mnogima vlada i misli da zna više od Crkve, sabora i svetih otaca, dolaze tolike hereze, kao što, o jao! vidimo. Ako se budeš dobro ponašao, ako nastaviš svoje školovanje, obuzdaš svoju oholost i gordost, te ostaneš poslušni sin, držat ću te za preporučeniog i velikodušno ću te, s vremenom, zbrinuti kad vidim časna djela. Porebrat. 20. 12. 1557.

Ferdinand⁸

3.

Pavlu Skaliću koji se ističe učenošću i pobožnošću, ličkom knezu, profesoru svete teologije i prepoštovanom gospodinu zaštitniku, u vlastite ruke. Na otoku Patmosu⁹

Najodličniji gospodine, predragi brate u Isusu Kristu, primio sam tvoje pismo na koje nisam mogao prikladno odgovoriti jer je sam slučaj zahtijevao ozbiljnost, dok stvar ne spoznam jasnije, bilo iz tvog druga pisma, koje pak nisam primio, bilo u prisutnosti presvijetloga kralja. Kako god stvari stajale, ne odobravam u svemu tvoj način života – to što zbog neke nezgodice izgleda kao da zasad pomalo očajavaš, kao da onaj koji te je uzdigao za slavu svojega imena i spas cijele kršćanske zajednice, ne može završiti dobro djelo koje je u tvoju korist započeo. On se, iako se sve čini nepovoljno, ipak marljivo trudi da poboljša prilike, kao što i sam znaš. Stoga te, dragi brate, opominjem i preklinjem da ne dopustiš da budeš ometen u svome pokušaju (kao što me jednom u nekom pismu, koje sam ti pokazao, utješila njegova kraljevska visost).¹⁰ Živi Bog, propast će nepravedni i lažljivci! Zaista, Kristova Crkva nikad neće oskudijevati u gostoprimstvu, a Bog nikad neće napustiti svoje kršćane, jer tko vas dira, dira zjenicu mog

⁸ Na latinskome jeziku tiskano u: Strodtmann, 1755, 410–413.

⁹ *Patmos* je otok u Egejskomu moru na kojemu je sv. Ivan evangelista bio mučen i napisao *Apokalipsu*. Postavlja se pitanje, je li Fauser taj naziv upotrijebio za oznaku svojih prilika u Beču u kojima se je možda i on osjećao kao i sv. Ivan na *Patmosu*, ili misli na Skalića koji je također osamljen na »otoku« života. Pismo piše Pavlu Skaliću prijatelj Sebastijan Fauser (Phauser 1520 – 1569) koji je od 1555. bio dvorski propovjednik u Beču, kasnije i kod Maksimilijana II. Inače je bio gorljivi protivnik isusovaca. O njemu v. Ernst Tomek (1949, 312–313).

¹⁰ Maksimilijan II.

Sebastijan Fauser (1520–1569), Skalićev prijatelj iz bečkih dana

oka. Ali što sad radim? Zar će svinja podučavati Minervu? Nipošto. No ipak je poznato da je i vrtlar prikladno govorio. Oprostit ćeš ovo onome tko te jako voli. Nadalje, ljubljene brate, najdraži Pavle, naš kralj,¹¹ onaj hrabri Danijel, ozbiljno mi je naložio da ti u njegovo ime napišem da je s ocem,¹² kraljevskim veličanstvom, mnogo razgovarao o tebi te da je primijetio da je veličanstvo mnogo blaže i milostivije nego što se nadao. Iako se na prvi pogled činio strožim, ipak je poslije dugog i s obje strane živoga razgovora postao blaži, te je došlo do toga da je naš kralj zasnovao veliku nadu. Nada se naime da će stvari ići željenim tijekom. Rekao je da ne sumnja kako će uskoro stvari dovesti do željenoga ishoda. Naredio je da se nekoliko dana stripiš, a u međuvremenu će njegova kraljevska visost požuriti slučaj uz svu

¹¹ Maksimilijan II.

¹² Ferdinandom I.

moguću marljivost i dat će si truda. Samo da se ukaže zgodna prilika, on već odlučuje. Zapovjedio je da te u ime kraljevske visosti uputim da se ne bojiš i ne strepiš. On će naime djelovati na svim područjima i neće tek tako dopustiti da budeš odvojen od svojega kralja. Mogu ti se svojom dušom i vjernošću zakleti da te kralj jako voli i iznimno ti je naklonjen, uz kraljevsku zahvalnost za sve. Zbog tebe mnogo toga pokušava i ne bježi ni od jednoga napora samo da bi se jednoga dana mogao koristiti tvojim uslugama. Ne sumnjam da i Vrhovni i Najbolji kani poduprijeti tako pobožne pokušaje svojom božanskom blagošću. Ovo je, predragi Pavle, ono što mi je kralj naredio da ti napišem; ti u međuvremenu ostaj dobro. I ja ću u međuvremenu marljivo vršiti svoju dužnost. 11. 10. 1557. Beč, žurno.

Tvoj Johann Sebastian Phauser, nedostojni dvorski propovjednik, biskup¹³

4.

Svojemu najdražemu, najplemenitijemu Pavlu Skaliću, ličkomu knezu, koji se bori s Efežanima i ratuje na Patmosu. Patmos.

Lijepi pozdrav! Jučer kad sam se vratio kući s dvora, primio sam tvoje pismo, koje me, iako mi je vrlo drago, ipak čini zabrinutim i uznemirenim. Koliko mi puta na pamet pada bilo da možeš sumnjati u moju odanost i trud, bilo to što se da se čini da se tvoj slučaj neopravdano odgađa. Znaj ipak ovo: večeras, dok sam bio s kraljem, tvoj sam slučaj ozbiljno požurio i kod njegova Veličanstva požalio se što te duže ne mogu podupirati, osim ako ne želim kod tebe izazvati sumnju da se ne bavim tvojim slučajem, ili da se čini kako ti dajem lažnu nadu. Dok sam tako jadikovao, rekao mi je onaj tvoj hrabri Lav:¹⁴ »Noćas ću razgovarati sa svojim ocem, tako da mogu lako pojmiti učinak pokušaja, a ti piši Pavlu da ne sumnja ni najmanje u moju odanost, koja će sve nadoknaditi. Kako naime mogu, a da ga srčano ne branim, njega koji je na neki način poslan u progonstvo, bez knjiga, bez slobode duha, koju ipak umni naponi najviše potiču, njega koji me se uvijek sjeća i ne zakazuje u svojoj službi za mene. I što je istina: Evo ovdje imaš ono što mi je sastavio

¹³ Latinskim jezikom pismo tiskano u: Strodtmann, 1755, 414–416. Kao *Postscripta* Fauser dodaje: *Bonus noster D(omi)nus Caspar a Nidburg (Nydbruck) Bruselis obiit, cuius anima vivat Deo. Rescribas et bene te habeas. Revocaberis enim brevi, ut spero, e lacu Draconum. Vulcano literas commenda.* O Nydbrucku v. Jembrih, 2008, 95–120.

¹⁴ Maksimilijan II.

o kanonu mise – Pavao je iz Pavla najumješnije sastavio. Ali vjeruj,« reče, »odmah, odmah, odmah ćemo promijeniti stanje.« Jutros je odjahao u lov, zato nisam mogao pokazati tvoje pismo, ali navečer će ga imati; tada ću također znati, što je preko noći obavio kod starca,¹⁵ te ću te obavijestiti o svemu. Pozdrav u Isusu Kristu, kojim ti se kunem da prema tebi gajim iste osjećaje, i želio bih da i ti prema meni. Ali nadam se da će sama stvar na kraju svjedočiti u moju korist. Ponovno pozdrav. Preklinjem te, ne sumnjaj u spremnost moje duše. Pozdrav! Poslano 29. 10. iz Beča, brzo.

Tvoj, kao što znaš
Jo. Seb. Phauser.¹⁶

5.

Fauserovo pismo

Pavlu Skaliću, koji se odlikuje kako plemenitim rodom, tako i svakom vrstom vrlina, knezu i prepoštovanom zaštitniku, pozdrav.

Kao što te nikad, preučeni i predražesni Pavle, ne zaboravim, isto tako nikad ne namećem tvoj slučaj kod presvijetloga Kralja; ništa mi naime u momemu životu nije tako važno koliko mogućnost da neprestano uživam u radu i razgovoru s tobom. Uvijek, iz dana u dan, sve se više nadam da će se to dogoditi, ne bez velikoga napretka za kršćansku zajednicu. Moju nadu povećava i učvršćuje onaj slavni Danijelov herojski duh, koji vidim tebi tako naklonjena da ti ne treba nijedan drugi podupiratelj. Nedavno je naime vrlo mirna lica odgovorio: »Ja neću napustiti Pavla koliko god divljale mahnite Harpije.«¹⁷ A kad sam iznio svoje razloge kojima sam bio vođen kad sam govorio da mi se čini kudikamo prikladnije da živiš na drugom mjestu, on je rekao: » Ne trebamo se još dugo tamo skrivati. Uskoro ću se pobrinuti da se Pavao što mirnije oslobodi briga, kojima sputan leži; i neću dopustiti da se nekome pruži prilika da sumnja u moje obećanje. Ovo je, dragi brate u Isusu Kristu, ono što nisam htio od tebe sakriti. Ako sam i opazio da se stvari odvijaju drugačije, nisam ti to želio sakriti, i nikad neću dopustiti da se to

¹⁵ Kod oca Ferdinanda I.

¹⁶ Na latinskome jeziku pismo tiskano u: Strodtmann, 1755, 416–417.

¹⁷ *Harpije* (lat. Harpyae) – kćeri morskoga boga Taumanta i Okeanide Elektre, odvratne, smrdljive krilate žene s ptičjim tijelom. Harpije su bile boginje oštrog vjetra, a posao im je bio odnositi duše mrtvih u podzemni svijet. Tumačenje u: Zamarovsky (1973, 111–112).

dogodi, nego ću se pobrinuti da o svemu budeš odmah obaviješten. Živio ti meni do Nestorovih godina, i voli mene od kojeg si ponajviše voljen! 2. 11.

Tvoj šticićnik
Joan. Seb. Phauser,
Propovjednik S. R. D.¹⁸

6.

Maksimilijan, milošću Božjom češki kralj, austrijski nadvojvoda itd.

Našem dragom i poštovanom Pavlu Skaliću od Like, profesoru svete teologije

Dragi naš, primili smo tvoje pismo poslano 20. 7. iz Tübingena, i njegov sadržaj dobrohotno smo i blagonaklono pročitali. Prije svega nam je drago da od poštenih studija naročito uživaš u teološkim vježbama i u njima iz dana u dana napreduješ, kao što se nadamo. Nadalje, nije nam ispod časti da odgovorimo na tvoju poniznu molbu o našem stavu i mišljenju o nekim radovima koje si priložio uz svoje pismo. Zato se ne ljutimo na tebe zbog napisanog dijaloga o misi i činjenice da nam ga nisi posvetio, jer ponekad treba služiti vremenu, naročito u ovome što može nastati bez uvrede po savjest. U ovoj vrsti učenja naime postoji pravilo koje, kao što znamo, uvijek treba imati pred očima: svačija načela i djelovanje treba usmjeriti prema tome da se ne piše niti pomišlja ništa što ne bi služilo jačanju prave crkve i širenju istinitoga učenja, a ne treba se sukobljavati uz mržnju među pojedincima, lažne optužbe i strasti, zbog kojih se Bog razljuti, a ljudi uvrijede. Ti zato nemoj propustiti da objaviš ono što izgleda kao da će koristiti Božjem ugledu i objavi istine. O glasinama koje su širili Francuz i Španjolac, zbog kojih misliš da je tvoj ugled došao u pitanje kod mnogih dobrih ljudi, dosad nam ništa nije javljeno te stoga smatramo da to treba zanemariti. Na kraju,

¹⁸ Pismo je na latinskome tiskano u: Strodtmann, 1755, 417–418. Nakon teksta toga pisma slijedi: »Quicquid pictori pro pingendis meis insignibus erogaueris, reddam grato animo, Tui non oblitus et Pathmo vico flumine submersus. Saluta hospitem cum honoratissima sua coniunge.« (= Drage volje ću vratiti što god si platio slikaru mojih odličja, ne zaboravivši te potopljena rijekom u selu na Patmosu. Pozdravi domaćina zajedno sa svojom prečasnom suprugom.) Potom slijedi kratko pisanje Maksimilijana II. Pavlu Skaliću datirano: Beč, na dan sv. Nikole 1557, pisano njemačkim jezikom. Iz toga je pisma Skalić morao razabrati da mu na dvoru nema više dugo mjesta, te je otišao u ožujku u Tübingen odakle je pisao Maksimilijanu II. već 4. lipnja 1558. pa je sljedeće pismo (6) Maksimilijanov odgovor na to pismo.

pobrinuli smo se da ti milostivo bude dodijeljena odlučno zatražena mirovina. Nadalje, što se tiče toga što tvrdiš o glasinama i nepravdi kojima si bio nezasluženo pogođen prije svog odlaska odavde, te da ćeš pokrenuti sudski postupak u vezi s tim i tražiš da ti se vrati dobar glas, čini nam se da vrlo nepromišljeno postupaš jer ne postoji nitko tko bi te otvoreno optuživao ili ti se pokušao suprotstaviti na sudu, jer te tvoja navodna nevinost, kad si odavde odlazio, što se nas tiče, dovoljno opravdala. Zasad nismo u tome primijetili nikakav znak sumnje, pa te milostivo opominjemo da ne pokrećeš ono što ne treba pokretati, te prepustiš taj slučaj pravednom sucu. Uz to, tražiš naše mišljenje o ženidbi. Na tebi će biti da odlučiš što ćeš u ovom slučaju izabrati. Pavao nas uči: Onaj tko je neoženjen brine se za ono što je Gospodnje, a oženjeni se brine za ono što je svjetovno. No ipak on ne stavlja omču savjesti oko vrata. Štoviše, on dopušta brak radi izbjegavanja nestalnih ljubavnih odnosa ovim riječima: bolje je vjenčati se nego izgarati od želje. Stoga ako bez žene ne možeš časno živjeti, ne zabranjujemo rješenje koje dolazi od Boga, te ćeš ti tako moći slobodno odlučiti hoćeš li se oženiti ili ne. Osim toga, u pismu poslanom 4. lipnja iz Tübingena preporučuješ nam Ambrozija. Nipošto ne sumnjamo u njegovu predavačku marljivost, što su darovi koje iz dana u dan treba hraniti umnim naporima i pobožnim zadacima, te ćemo ga milostivo zapamtiti. Poslano iz Beča 30. srpnja 1558.¹⁹

7.

Svjedočanstvo koje je Pavlu Skaliću izdalo Sveučilište u Tübingenu

Rektor, ravnatelj i profesori slavne Akademije u Tübingenu s dužnim poštovanjem pozdravljaju u Gospodinu sve, zajedno i pojedinačno, koji će ovo pismo čitati, vidjeti i čuti. Iako se ne čini da oni obdareni vrlinama oskudijevaju u tuđim pohvalama, nego kao da sami sebe preporučuju, ponekad ipak, ili bolje rečeno često, zbog raznih opravdanih razloga koriste svjedočanstva i preporuke dobrih ljudi, naročito kod stranaca i u dalekim zemljama. Budući da je plemenit i istinski ugledan čovjek, gospodin Pavao Skalić od Like, unski knez i skradinski barun, profesor svete teologije i preslavni filozof, to razborito uvidio i zato, kad je odlučio otići od nas, zatražio svjedočanstvo o svom životu privremeno provedenom kod nas, nismo mogli

¹⁹ Na latinskome jeziku pismo je tiskano u: Strodtmann, 1755, 419–421.

niti smjeli odbiti. Izjavljujemo stoga i javno potvrđujemo da se, nakon što je došao k nama prošle godine u ožujku, poduprt javnim svjedočanstvom naj-blaženijega i najkršćanskijega gospodina, Maksimilijana, kralja Češke itd., tako ponašao i držao cijelo ovo vrijeme, bilo u javnosti bilo privatno, kako i dolikuje plemenitom knezu, čovjeku kojega resi iznimna vrlina, pobožnost i posvemašnja učenost. Zbog toga nije bio mio i drag samo nama nego i našoj akademiji. Dok je živio s nama, djelovao je kao pravi gospodin. Zbog toga takvoga čovjeka, čak i u njegovoj odsutnosti, pratimo s dužnom naklonošću i od srca preporučamo svima do kojih ga put nanese. Na kraju još molimo Boga, oca gospodina našega Isusa Krista, da ga dugo čuva živa i zdrava, da bi mu služio u širenju njegove Crkve i čuvanju kršćanske zajednice i vodi ga vječno svojim duhom. Izdano na sjednici pod našim pečatom 8. 8. godine spasenja ljudskog roda 1558.

M. Kaspar Sattler,
tajnik Tübingenskoga sveučilišta,
i javni bilježnik.²⁰

8.

Maksimilijan II. piše Skaliću

*Časnomu i nama odanomu Pavlu Skaliću, profesoru svete teologije
Maksimilijan, milošću Božjom češki kralj, austrijski nadvojvoda itd.*

Poštovani, dragi naš, primili smo dva tvoja pisma, od kojih je prvo poslano 4. 9, a drugo 7. 10. iz Tübingena. Iz njih smo jasno i milostivo shvatili što si od nas tražio. U odgovoru smo stoga odlučili dati ti do znanja, prije svega, da nam se ne čini prikladnim da carskom veličanstvu, našem premilostivom ocu,²¹ bude pokazana tvoja knjiga genealogija;²² još neprikladnije da se sad po tvojim imenom ona tiska, da se ne bi još više otvorio put k lažnim optužbama. Zaista, otkrivamo u njoj marljivost koju ne kritiziramo zbog poznavanja različitih povijesnih priča, ali, budući da si se posvetio izu-

²⁰ Na latinskome jeziku pismo je tiskano u: Strodtmann, 1755, 423–424.

²¹ Ferdinandu I.

²² Rukopisna verzija te genealogije nalazi se u ÖNB, Handschriftensammlung, Wien, sign. 7404. Prvi puta je faksimil iste genealogije objavljen u časopisu *Gazophylacium*, XV, br. 1–2, Zagreb, 2010, 133–174.

čavanju teologije, ovo je trebalo zanemariti i zbog mnogih ozbiljnih razloga baviti se drugim, korisnijim stvarima. Što se tiče visoke cijene namirnica na tim mjestima, koju spominješ i zbog koje tražiš, za slučaj da odatle moraš otići, pismo preporuke za bilo koje vladare, smatramo da ti je za osnovne troškove dovoljna godišnja plaća (koju smo ti već odredili). Stoga te milostivo potičemo da nastaviš svoje školovanje s dužnom marljivošću, u koju ne sumnjamo, tamo ili na nekom drugom mjestu na kojemu se proučavaju zdrava teološka načela. Nadalje, novo izdanje tvojih knjiga, koje nam naročito preporučaš, želimo vidjeti prije nego što bude tiskano, te kad knjige pročitamo i budemo od tebe obaviješteni o njihovom trošku, milostivo ćemo pomoći takvom poslu. U Beču, 10. 12. 1560.²³

9.

**Poštovanom, pobožnom, našem dragom Pavlu Skaliću,
učitelju svete teologije itd.**

Maksimilijan, milošću Božjom kralj Češke, nadvojvoda itd.

Poštovani, pobožni, vjerni, dragi naš, primili smo tvoje knjige i pismo poslano 28. 2. iz Tübingena, i njegov sadržaj u potpunosti smo razumjeli. Međutim naročito nam teško pada što se, usprkos našim upozorenjima, tvoja knjiga genealogije kojoj se mnogo toga može prigovoriti, pojavljuje tiskana i objavljena na različitim mjestima. Javno, ali uzalud, a rekli smo ti u našem pismu poslanom 12. 12.²⁴ prošle godine da se ne izdaje rečena knjiga. Zasi-gurno nema nikoga tko ne zna, osim ako nije lišen zdrave pameti, koliko se sve ovo tiče tvoje vlastite oholosti i želje za uspjehom. Naposljetku, to nam je povezano s prijašnjim sudovima koje ne treba prezreti, a zaista si svoju nepromišljenost sam obznanio sve ih zanemarivši. Stoga ti u skladu s rečenim dajemo do znanja da je to što smo te o svom trošku dosad uzdržavali poteklo iz zahvalnosti i očinske naklonosti. Uistinu, od ovog trenutka jasno odlučujemo obustaviti ti daljnju isplatu tih primanja. Dodajemo, zaista, da ćemo te preporučiti Carskom Veličanstvu, Gospodaru i našem preblagom ocu, na koji god način budemo mogli. I konačno, tebe ćemo se velikodušno sjetiti kad se ukaže povoljnija prilika. Smatrali smo da to treba napisati kao

²³ Pismo je na latinskome jeziku tiskano u: Strodtmann, 1755, 425–426. Iz sljedećega se pisma razabire da je Skalić izgubio godišnju mirovinu od 1300 zlatnika.

²⁴ Pismo je datirano sa 10. 12. 1560.

odgovor. U Beču, zadnji dan ožujka, godine 1561, 13. godine našeg kraljevanja u Češkoj.²⁵

10.

**Ljubljanski biskup Urban Tekstor piše Skaliću
moleći ga da promijeni svoje mišljenje**

*Poštovanom gospodinu profesoru Pavlu Skaliću od Like,
učitelju svete teologije.*

Izvršni profesore Pavle, kojeg sam nekoć volio kao sina, Bog mi je svjedok, želim zdravlje obojici, ponajprije tebi, te pokajanje, moju naklonost prema tebi i vječnu očinsku dobru volju, ako se poželiš pokazati dostojnim nje (kako se nadam). K tebi dolazi velečasni, plemeniti i uzvišeni gospodin Almerio Piccolomini, vjerni prepošt bratislavski, kraljevski savjetnik, naš prijatelj. Nalažemo ti i želimo da mu vjeruješ, u njegovo vlastito i naše ime, u svemu što god se tiče tvog spasa i obraćenja, te ponovnog zadobivanja ili obnavljanja milosti presvjetloga, predobrohotnoga našega gospodina kralja, i što je istovremeno povezano s tvojim ugledom. Ako se ne pokoriš mudrijem savjetu, bit će ti jasno da se ne koristiš onom sposobnošću rasuđivanja koja krasi dobro i pobožno obrazovanoga čovjeka. Pokaj se. Neka te Bog usmjeri na svoje putove. U Beču, 16. 12. 1557.

Onaj koji te u obraćenju voli kao otac
svim osjećajima milosti.
Urban, ljubljanski biskup, vlastoručno.

11.

Pismo Skaliću ljubljanskoga biskupa Urbana Tekstora

*Poštovanom gospodinu Pavlu Skaliću, uzvišenoga roda i iznimne učenosti,
svojem izvanrednomu prijatelju, u Tübingenu.*

Veleučeni gospodine Skaliću, od tebe sam primio dva pisma u kojima, budući da je iznimna tvoja učenost, na zadivljujući način sa mnom razgo-

²⁵ Na latinskome je pismo tiskano u: Strodtmann, 1755, 426–427.

varaš, kroz pohvale, preporuke, optužbe, poticaje i prijete, i nema što ne radiš. A ja želim da ti znaš, i kroz istinu koja je u Kristu, i zovem za svjedoka svoju savjest, da ja uvijek i želim i činim ono što doprinosi izgradnji, a ne uništenju Crkve. Jesam, bio sam i bit ću, po Kristovom Duhu; katoličke, prave vjere nikad se nismo odrekli, na kojim god mjestima bio. Jedno pristaje slabima, a drugo jakim. Ja bih želio da ti dođeš do bolje i točnije spoznaje o meni i našima. Najveći pozdrav u Kristu ti šaljem. Moje su me stalne obveze učinile kraćim. 5. 6. 1558. Beč, Austrija. Srdačno, tvoj prijatelj Urban,²⁶ nedostojni biskup u Gurku. Pozdravit ćeš u moje ime velečasnoga gospodina Brencija²⁷ i druge učene ljude s tobom blisko povezane.²⁸

12.

Pavlu Skaliću zahvaljuje vojvoda Kristof Würtemberški za poslanu mu Enciklopediju

*Presvijetlomu i plemenitom, nama naročito dragom Pavlu Skaliću od Like,
unskom knezu i skradinskom barunu.*

Kristof, milošću Božjom vojvoda virtemberški, šalje pozdrav.

Presvijetli i plemeniti, nama naročito dragi, zahvalne i blagonaklone duše primili smo vašu knjigu, koju ste nam poslali na dar, a koja sadrži razne vrste učenja,²⁹ pa ako nam u nekom trenutku bude dano malo vremena za odmor od državnih briga, potrudit ćemo se da ono što mi u toj knjizi možemo shvatiti, u našem čitanju brzo prođemo. Po našem sudu, zaista je korisno, naročito u ovim vremenima u kojima istinski sja pobožno učenje, da se dobre vještine i sveta znanja prenose bez ikakvih zastora, čudesa i zagonetki, da ne bi stara tama opet napala crkvu Božjeg sina. Nadalje, što

²⁶ Urban Tekstor.

²⁷ Bio je to Ivan Brencije (1499 – 1570) poznati protestantski teolog. Njegovu su latinšku *Postillu* Antun Dalmatin (†1579) i Stipan Konzul Istrijanin (1521 – 1579) preveli na hrvatski jezik i namijenili Hrvatima u zapadnoj Ugarskoj. Tiskana je u Regensburgu 1568. O toj knjizi v. Jembrih (2007, 277–325). Prvi dio te *Postille* za pretisak je priredio A. Jembrih 1993.

²⁸ Na latinskome jeziku pismo je tiskano u: Strodtmann, 1755, 428–429.

²⁹ Riječ je Skalićevoj Enciklopediji: *Encyklopaediae seu Orbis disciplinarum, tam sacrum quam prophanorum* (...), Basel, 1559.

se tiče onoga što ste pitali u vezi s našim planovima za Vas, obavještavamo Vas da Vas prihvaćamo istom blagonaklonošću i dobrohotnošću kojima smo Vas ranije uzeli u svoju zaštitu. Ostajte zdravo i sretno. Iz Stuttgarta 25. 2. 1559.³⁰

Württembergski vojvoda Kristof (1515–1586)

³⁰ Pismo na latinskome jeziku tiskano je u: Strodtsmann, 1755, 429–430. Predočena je pisma s latinskoga prevela Petra Šošćarić, a bilješkama popratio Alojz Jembrih.